

KEMAL TAHİR'İN KADIN MAHKÛMLARI: KARILAR KOĞUŞU

Ramazan GÜLENDAM¹

ÖZET

Edebiyatçılarımız arasında uzun yıllarını hapisanelerde siyasî mahkûm olarak geçirenlerden biri de, ünlü romancımız Kemal Tahir (1910-1973)'dir. O, Anadolu insanı hakkındaki bütün bilgi ve izlenimlerini bu uzun mahkûmiyet döneminde edinmiştir. Bu yüzden hapisaneler ve orada yaşayan insanlar, onun birçok eserinde merkezî bir rol oynamıştır. Onun Malatya Cezaevi gözlemlerine dayanan *Karılar Koğuşu* adlı romanı, Malatya Cezaevi'nin kadınlar koğuşunun iç yüzünü ortaya koyduğu gibi yazarın kadına bakışını vermesi açısından da önemli bir romandır. Biz bu çalışmamızda, bu romanda ele alınan toplumun, hapisane hayatının ve kadın mahkûmların sosyo-psikolojik analizini yapmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, hapisane, kadın, kadın mahkûmlar.

WOMEN CONVICT OF KEMAL TAHİR: KARILAR KOĞUŞU

ABSTRACT

Prisons and imprisonment is a common theme in almost all Kemal Tahir's novels especially that of *Esir Şehrin Mahpusu* (The Prisoner of the Enslaved City), *Rahmet Yolları Kesti* (The Rain Blocked the Roads), *Kurt Kanunu* (The Wolf's Law), *Namusçular* (Fort the Sake of Honor), and *Karılar Koğuşu* (The Women's Ward). *Karılar Koğuşu*, which will be analysed in this article, is published after Kemal Tahir's death from his almost complete novel notes from the twelve years he spent in prison, and concerned mainly with the prison life, the justice system and individual psychologies. Kemal Tahir amassed information about the women of Anatolia during his long prison term. In his *Karılar Koğuşu*, he is preoccupied with describing women criminals serving sentences in the name of chastity, honor, revenge or murder because of love.

Keywords: Turkish novel, Kemal Tahir, Karılar Koğuşu, prison, Turkish woman, women criminals.

¹ Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 3/2 Spring 2008

Giriş

Hapishaneler, modern Türk edebiyatında birçok sanatçımıza, daha çok siyasî düşüncelerinden dolayı, mekân olmuştur. Bu mekânı veya diğer bir ifadeyle çilehaneyi, sanatçılarımızın bir kısmı yazıhaneye çevirmiş ve belki de en güzel eserlerini buralarda yazmış; diğer bir kısmı en güzel eserlerinin malzemelerini buralardan toplamış; bir diğer kısmı da buralarda tanıştığı usta kalemlerden edebiyatın ve sanatın ne olduğunu öğrenerek oraları kendine okul haline getirmiştir. Hapishaneler kimi edebiyatçılarımız için de bir değişim ve dönüşüm mekânı olmuştur.

Edebiyatçılarımız arasında uzun yıllarını hapishanelerde siyasî mahkûm olarak geçirenlerden biri de, hem yazdığı eserlerle hem de ortaya attığı düşüncelerle birçok tartışmaya konu olmuş ünlü romancımız Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir, 1938-1950 yılları arasında -yaşamının 12 yılını- Çorum, Malatya, Çankırı, Nevşehir gibi Anadolu'nun çeşitli şehirlerindeki hapishanelerde geçirmiş ve tarihsel-sosyal gerçeğiyle Anadolu insanını -kadınıyla erkeğiyle- ve Anadolu Türkçesinin sağlam temellerini buralarda tanıdığı gibi, Anadolu insanı hakkındaki bütün bilgilerini/izlenimlerini de bu uzun mahkûmiyet döneminde edinmiştir. Bu yüzden hapishanelerin ve orada yaşayan insanların, onun birçok eserinde merkezî bir rol oynamaları kaçınılmazdır. Kemal Tahir'in hapishaneleri, daima içeriden birinin yani bir mahkûmun bakış açısıyla verilmiştir. Yazdığı hikâye ve romanların malzemelerini bu hapishanelerde toplayan Kemal Tahir, sadece erkek mahkûmların serüvenleriyle (*Damağası, Namusçular, Esir Şehrin Mahpusu* vs.) değil kadın mahkûmlarınkiyle de ilgilenmiştir.

Onun, 1943'te yazıldığı hâlde ölümünden sonra 1974'te basılan ve Malatya Cezaevi gözlemlerine dayanan, çalışmamıza da temel olan *Karılar Koşuşu* adlı romanı, Malatya Cezaevi'nin kadınlar koğuşunun iç yüzünü ve bir mahkûm olarak Kemal Tahir'in psikolojisini ortaya koyduğu gibi yazarın kadına bakışını vermesi açısından da önemlidir. Kemal Tahir, Malatya Cezaevi'nde kadın mahkûmların sorunlarını dile getiren dilekçeler yazarak onlara yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu tecrübelerden ve orada topladığı malzemelerden yararlanarak yazdığı *Karılar Koşuşu* adlı romanında da, Kemal Tahir'in sözcüsü ve temsilcisi durumundaki roman kahramanı siyasî mahkûm İstanbullu Murat Bey, kadın mahkûmların her konuda (ailevî veya hukukî konularda) kendisine danıştıkları bir karakterdir. Malzemesini doğrudan hapishane hayatından alan, daha doğrusu tamamen hapishane yaşamını yansıtan eser, kadınların yattığı bir koğuşu odak noktası olarak toplumun kadına bakışını ve kadının o

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

toplum (özelde Malatya ve çevresi ama genelde Türk toplumu) içerisindeki konumunu aydınlatmaya yönelik sosyolojik değeri de olan bir çalışmadır. Cahilliğin ve elverişsiz şartların suça ittiği, çaresiz, zavallı kadınlarla karşılaştığımız roman, cezaevinin iç yüzünü ve mahkûmların psikolojisini vermesinin yanında o yılların önemli olaylarından da (II. Dünya Savaşı, toplumun içinde bulunduğu maddî sıkıntı vs.) izler taşır. Ancak yazarın bizlere toplumun alt katmanlarının temsilcileri olan bu kadınların durumunu tamamen bir gözlemci objektifliğinde sunduğu bu eser, Kemal Tahir'in müsvedde hâlinde bıraktığı ve ölümünden sonra yayımlanmış romanlarından olduğu için onun asıl edebî kişiliğini yansıtmaz. Bu çalışma, Kemal Tahir'in, hapisane hayatını ve oradakilerin hikâyelerini verirken hem hapisane dışındaki yaşama dair bilgileri bize aktardığı hem de bazı sosyal konulardaki eleştiri, gözlem ve düşüncelerine yer verdiği bu romanında ele alınan toplumun (Malatya ve civarının), hapisane hayatının ve kadın mahkûmların sosyo-psikolojik analizlerini yapmayı hedeflemektedir.

1. Hapishane İçi

1. a. Kadın mahkûmlar

Karılar Koğuşu'nda çizilen kadın karakterlerin hepsi küçük kasabalara ve kırsal kesime ait zavallı, itilmiş ve sömürülmüş kadın tipine birer örnektirler. Romanda Anadolu kadını, Kemal Tahir'in roman sanatının çekirdeği olarak gördüğü “*drama düşmüş (veya kısıtlanmış) birey*”ler olarak görüyoruz. Hatta bu düşünceyi destekleyici bir benzetmeyi roman kahramanlarından Sıdika'yı çizerken bize verir romancı. Sıdika'yı, içinde bulunduğu psikolojiyi tahlil ederken “kısıtlanmış korkak bir hayvan”a benzetir (s. 25)². Tıpkı temeli köydeki kadın-erkek arasındaki cinsel ilişkiye dayanan köy romanlarında olduğu gibi, Malatya Cezaevi'nde namus ve aşk uğruna işledikleri cinayetlerden yatan erkek mahkûmları anlattığı *Namusçular*'da ve aynı cezaevinin kadın mahkûmlarını ele aldığı *Karılar Koğuşu*'nda, köylülerin ve kasabalıların, gelenek ve din gibi tüm değer yargılarını/toplumsal normları hiçe sayarak fırsatçı bir anlayışla ve düşüncesizce nasıl hayvanî hislerini/cinsel isteklerini tatmin ettikleri gözler önüne serilir.

Romanda ele alınan koğuşta yedi tane kadın mahkûm vardır:

² Bu çalışmada *Karılar Koğuşu*'ndan yapılan alıntılar, romanın Tekin Yayınevi tarafından 1990 yılında yapılan 4. baskısına aittir.

1. Kendisinden yaşça küçük âşığı Ali ile birlikte olup kocasını zehirleyen ve sonunda idam edilen iki çocuk anası Adıyamanlı Hanım Kuzu,
2. Hırsızlıktan 22 gün ceza alan Çingene İnci,
3. Malatya Genelevi'nde sermaye olarak çalışan ve bir şoföre hakaretten tutuklanıp bir ay hapse mahkûm edilen Tözey,
4. Zinadan üç aya mahkûm Nafia,
5. Reiscumhura (Millî Şef'e) ve hükümete hakaret eden siyasî mahkûm Hubuş Hanım,
6. Kaynanasını öldüren Sıdka,
7. Kavga ettiği komşu kadının kaba etini ısırarak ölümüne sebep olduğundan iki yıla mahkûm edilen Kürt Gevre (dört yaşındaki Aduş'un annesi).

Romanda, saydığımız bu kadın mahkûmların dışında kadın gardiyanı Ayşe Ana, Ayşe Ana'nın sonradan gardiyan olan kızı Şerife, Tözey'i ziyarete gelen genelev kadınları, Başgardiyanın Malatya Mensucat Fabrikası'nda çalışan 16-17 yaşlarındaki kızı Nebahat, fabrikada ağır şartlar altında 12 saat çalıştırılan küçük yaşta kızlar ile Anadolu'da küçük yaşta (12-13 yaşlarında) evlendirilen kızlar, bozuk bir toplum yapısının kurbanları olarak karşımıza çıkarlar. Kemal Tahir, hapishanedeki suçlu kadınları, bir yandan çürümüş toplumun ezik ve ikinci sınıf temsilcileri olarak gözler önüne sererken diğer taraftan toplumun ezdiği Tözey'i, bir genelev kadını olmasına rağmen insanî davranışlarıyla ve saf yüreğiyle de sunar. Toza, çamura düşmüş bir mücevher gibidir Tözey. Aslında Hubuş ve Hanım'da da bu cevher vardır; ancak cehalet ve inat, onlardaki bu cevherin ortaya çıkmasını engeller.

1. b. Kadınları suça iten etkenler: *Cehalet ve Yoksulluk*

Kadın mahkûmların en bariz ortak özelliği, (Hanım'da inatçılık ile birlikte iyice belirginleşen) cehalet ve yoksulluk("fıkaralık")tur. Cehalet, tüm kadın mahkûmların ve kadın gardiyanların ortak noktasıdır. Tabii ki, bunda Anadolu'da kız çocukların eğitime önem verilmemesi en büyük sebeptir. Bu cehalet, sadece okuma-yazma bilmeme şeklinde görülmeyip onların her hareketine yansır. Örneğin, gardiyan Ayşe Ana, yüzündeki Halep çibanının iyileşmesi için her bulduğunu (toz, çamur vs.) yüzüne sürüp yarayı iyice azdırır veya yarasını iyice azdırdığı hâlde doktorun yasakladıklarını yiyip "Acından ölmüş demesinler de çok yemiş de çatlamaş desinler" (s. 9) diyerek 'desinler' psikolojisiyle cehaletini

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

sergiler. Veya gardiyan Kel Hasan, verem olan ve ağzından kan boşalan kızının durumunu hiç önemsemez. Bu cahil ve yoksul insanlar, çalışma şartları çok ağır olan Malatya Mensucat Fabrikası'na işçi olarak girsin diye 12-13 yaşlarındaki çocuklarının yaşını büyütür ve mahkemelerdeki hâkimler de buna göz yumar. Burada hem olumsuz şartlar altında çok fazla çalıştırılan küçük işçi çocuklar sorunu hem yoksulluk ve cehaletin yaptırdıkları gözler önüne serilir hem de kanun adamlarının eleştirisi yapılır. Bu çocuklar, okula gönderilmez ve babalarının bu konudaki fikri, o dönemde Anadolu insanının çoğunluğunun ortak fikridir: "Bizim neyimize mektep beyim.. Benim kızlar okuyup da ne yapar?" (s. 335). Veremli kızını iyi beslemesi yönünde tavsiyelerde bulunan Murat'a, Kel Hasan güler ve yumurtayı, eti bulsa kendisinin yiyeceğini söyleyerek cehaletinin göstergesi olan şu sözleri sarf eder: "Vâdesi bittiyse ölür beyim... Vâdesi bitmiyen yaşar. Herşey Allahtan." (s. 336).

Diğer yandan Hanım'ın sevgilisi Ali'nin babası da, oğlunu cinayete teşvik edecek kadar cahil (s. 33) iken İsmet Paşa'ya hakaretten mahkûm olan Hubuş, İsmet Paşa'yı halife ve padişah zanneder (s. 22). Hubuş'un Malatya dışından gelip Malatya'da yaşayan insanlara -"gariplere"- bakışı verilirken hem onun cehaleti ve bağınazlığı hem de Malatya insanı her yönüyle gözler önüne serilir. Burada aynı zamanda din ve milliyetçilik anlayışındaki yaygın yanlışlık da onun ağzından verilmektedir: "Biz Türküz. Bu garipler hep Arnavut... Biz İslamız... Bunlar hep gavur. Gavur olmasalar başları açık sokağa çıkarlar mı? Biz hem de Malatyalıyız." (s. 23).

Yine Hanım, zina suçundan 3-4 ay yatmak varken sevgilisiyle birlikte plân kurup kocasını zehirleyerek darağacına gider. Bu cezadan kurtulması için ne Murat'ın ne de Ali'nin yaptığı tavsiyelerin de hiçbirini dinlemez. O da, aslında içinde iyi bir insan olmaya yatkın bir cevher olduğu hâlde cahil bırakılmış kadın tiplerinden biridir. Onun, çalışmamızın sonuna aldığımız uzun alıntıda da görüleceği gibi, asılmaya götürülürken gösterdiği metanet ve cesaret, birçok erkekte rastlanmayacak cinsten üstünlükler olarak sunulur romanda.

Yoksulluk, hayat kadını Tözey gibi birkaç mahkûmun haricinde, herkesin (gardiyanların ve hapishane müdürünün de) ortak sorunudur. Özellikle Aduş ve ailesinde bu sorun, can yakıcı şekilde barizdir. Aduş, mahkûmların kendisine yaptıkları yardımlarla ailesinin (hem hapisteki annesinin hem de dışarıdaki hamal babası ve üç kardeşinin) geçimine katkıda bulunur (s. 8). Hanım da parasızlıktan dolayı kendini savunacak bir avukat tutamaz. Bu durumun doğurduğu sonucu, adalet sistemini de eleştirerek, şu şekilde ifade eder Murat Bey: "Zaman zaman on paradan üçbin beşyüz liraya kadar değerlen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

paraya mahkûmuz... Bir de ben deminden beri Hanım'a kabahat buluyorum, Ali'ye kabahat buluyorum, Hanım'ın oğlancısı kocasına kabahat buluyorum." (s. 31).

Yoksulluk sadece hapishanede değil, hapishane dışında da - ülkenin o dönemde içinde bulunduğu şartlara bağlı olarak- çok etkilidir. Erkek mahkûmlardan Ali'nin annesi yedi senedir trahomdan akan gözünü doktora gösteremez parasızlıktan (s. 35) ve hapishanedekiler de dışarıdakiler de ekmek sıkıntısı çeker (s. 265).

Kemal Tahir (yani Murat Bey), cahilliği ve yoksulluğu insanları (kadınları) suç işlemeye iten iki önemli neden olarak sayıyor; ancak idamlık Hanım'ın durumunu düşününce de şu yargıya varıyor: "Anlaşıldı ama, her cahil ve fıkara kadın, komşusunun oğluna tutulunca çocuklarının babasını sıçanotu ile zehirlerse... Lakin biz de beraat etsinler demiyoruz. Otuz sene versinler.." (s. 53). Buradan da anlaşılan şu ki, Kemal Tahir de, Anadolu insanının "kadınların asılmaması gerektiği" kanaatine katılır. Cahillik ve fıkarcılığın hafifletici bir sebep olarak görülmesi gerektiğini ifade ederek ceza sistemini eleştirir (s. 53). İstanbullu Murat, başka bir hapishanede yatan dostu Nazım Hikmet'e yazdığı bir mektupta da Hanım'ın durumu hakkında şunları yazar: "Hangi sebeple olursa olsun bir kadının, iki çocuk doğurduktan sonra kocasını zehirlenmesi merhamet celbetmeyen, bilhassa uzakta olanların, birden bire kinini ayaklandıran bir hal." (s. 70). Yani Murat, hem cehaletten dolayı suç işleyen Hanım'ı kurtarmaya çalışıyor hem de aslında onun suçunun affedilemez olduğunun bilincinde. Ama o, Hanım'ın "idamına" karşıdır; "cezalandırılmasına" değil.

1. c. Erkek mahkûmlar ile kadın mahkûmlar arasındaki ilişki ve iletişim:

Romanda, bir yandan kadın mahkûmların hem içerideki hem de dışarıdaki sorunları ve onların psikolojileri sunulurken, diğer yandan da onların gerek erkek mahkûmlarla gerek kadın mahkûmlarla olan hapishane içindeki ilişkileri gözler önüne serilir. Hapishanedeki tayıncı Topal Sefer ve kadın gardiyanlar (Ayşe Ana ve Şefika), kadın mahkûmlar ile erkek mahkûmlar arasında aracılık yapan unsurlardır (s. 105-107). Murat da kadınlar koğuşunda olup bitenleri, ya mektup veya istida yazdırırlarken hapishane mutfağının penceresinden kadınlarla yaptığı görüşmeler sırasında ya da küçük Aduş, gardiyanlar ve Topal Sefer aracılığıyla öğrenir. Kadın mahkûmların mutfak penceresinden erkek mahkûmlarla konuşmaları (s. 212), kadın-erkek mahkûmlar arasındaki gayri meşru ilişkiler (Ali-Hanım, Hanım-Hacı Abdullah vs.), kadın mahkûmlar ile dışarıdakiler arasındaki ilişkiler (Sıdika-jandarma Yusuf vs.), kadın gardiyanlar ile erkek mahkûmlar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

arasındaki ilişkiler (Şefika-Topal Sefer vs.) veya erkek gardiyanlar ile kadın gardiyanlar arasındaki ilişkiler (Derviş Abdullah-Şefika) vs. romanda ayrıntılarıyla ele alınırken hapishanenin iç dünyası da yansıtılmış olur.

Tüm mahkûmlar ve idareciler, Murat'a, okumuşluğundan dolayı saygıda kusur etmezler. Hatta Başgardiyan, siyasî mahkûm Murat Bey ile diğer mahkûmlara ayrı muamele eder ve onların hepsini "namussuz" olarak görür (s. 270). Bu yüzden Karılar Koğuşu, bir söküük veya bir düğme diktirmek, mendil ve çamaşır yıkatmak, yumurta pişirtmek, su istemek veya mahkûmları teselli etmek (idama mahkûm Hanım gibileri) için Murat Bey'in rahatça uğradığı bir yerdir (s. 114). Onun hapishanedeki yeri ve otoritesi tartışılmaz. İstanbullu'nun kadın mahkûmlar için önemi ve onlarla olan ilişkisi, ona âşık olan Tözey'in ağzından şöyle verilir: "Murat beyin bana çok iyiliği dokundu. (...) Bir derdimiz varsa Allah razı olsun, haber gönderiyoruz, derhal geliyor Murat bey... Her derdimize yetişiyor. Sade benim değil... Herkesin... Hanım var ya... Hani idama mahkûm bir karı... Kaltak kocasını zehirlemiş. İşte ona bir avukat tutmuş bu Murat bey... İstidalarını yazıvermiş. Sonra da çamaşırını yıkattıyor da, fazladan para veriyor." (s. 96). Kadın mahkûmlar (Hanım ve Tözey), Murat'ın çamaşırını yıkayıp, onarıp ütülerler; ona çorap ve kazak örüp yemek gönderirler vs. Hatta bu konuda birbirlerini kıskanıp çekemezler ve kavga bile ederler. Çünkü hapishanede bunları yapmak bir erkeği sevmenin göstergesidir. Erkek bunları yaptırmayı kabul etmedi mi (Murat'ın ilk başlarda Tözey'i reddetmesi gibi), kadınlar kırılır; erkeğin kendisini beğenmediğine ve kendisine değer vermediğine hükmederler. Kadın mahkûmların -dolayısıyla da tüm kadınların- aşkı ve aşkları uğruna, kendilerini beğendirmek adına yaptıkları şeyler, romanda Tözey'in durumu aracılığıyla verilmiştir. Tözey, Murat Bey kiminle ilgileniyorsa ve işini yapıyorsa "onu seviyor" düşüncesindedir. Hele bu işleri bir de karşılıksız yapıyorsa... Kemal Tahir'e göre, ki bu genellemesi tabii ki yanlıştır romancının, Anadolu insanı bencil ve menfaatçi olduğu için karşılıksız iş yapmaya alışık değildir. Bunu, Tözey'in gönderdiklerini ve tekliflerini kabul etmeyen Murat'a, gardiyan Ayşe Ana'nın söylediklerinden de anlamak mümkün: "Sizin İstanbul'un hovarda âdeti böyleyse, orospularınız hep zengin olur. Başıma gelenler. Görmediğim işleri gördüm. Şu Malatya'nın en zengin evlâdı, fabrikacı Sıddık efendinin oğludur. Bunları ona gönderse havadan kapar." (s. 110-111).

Murat da, kadın mahkûmlardan ihtiyacı olanlara maddî yardımda bulunur. Sözelimi, Hanım'a noter parası ve araba parasını verir (s. 55). Hatta onun idamdan kurtulması için yalancı şahitlik yapmaya bile hazırdır (s. 51, 55). Hanım, askerlerin ve başka erkek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

mahkûmların çamaşırlarını para karşılığında yıkar veya onlara çorap, kazak vs. örer ve oradan aldığı paralarla hapiste 30 yıla mahkûm suç ortağı sevgilisi Ali'yi besler (s. 35). Bunun yanında, erkek mahkûmlar da zaman zaman kadın mahkûmlara yiyecek (karpuz vs.) gönderirler (s. 87).

1. d. Mahkûmların Gündeminden Düşmeyen bir Mesele:

Af

Af meselesi ve af ümidi, doğal olarak, romanda sık sık gündeme getirilir (s. 61, 211). Ayşe Ana, hükümetin mahkûmlara acıyarak af çıkarmasını ister: "Hükümetimize Allah bir merhamet vermeli. O merhametle bir af çıkarmalı." (s. 13). Cezalarının affı için kimi kaside (Büyücü hoca) kimi de tanıdığı nüfuzlu kişilere mektuplar yazar. İsmet Paşa'ya hakareten mahkûm Hubuş Hanım da bunlardan biridir. Af için İsmet Paşa'nın amcasının kızı Sabiha Hanım'a acıklı bir mektup gönderir (s. 22-23). Ancak, halk arasındaki "hükümet düşmanlarına (siyasî mahkûmlara) asla af olmaz" düşüncesi de zaman zaman vurgulanır romanda (s. 109).

Mahkûm yakınlarının da ümidi, çıkacak aftadır. Ali'nin cahil annesi de bunlardan biridir: "İnşallah bir af olacak... Bizim oralarda 'Af var' diyorlar. Af iyiymiş. 'Af gelirse oğlun çıkar,' dediler." (s. 35).

1. e. Dedikodu, Kıskançlık ve Çekememezlik

Özellikle Hanım ile Tözey arasında Murat Bey'e duyulan sevgiden doğan bir rekabet ve kıskançlık vardır (s. 210). Bu çekememezlik ve ağız dalaşı, neredeyse tüm kadın mahkûmlar arasında az veya çok görülür.

Romanda, aldığı idam cezasından dolayı üzerinde en çok durulan kadın karakterlerden biri olan Hanım'ın, aldığı ağır cezaya rağmen edepsizliğe, bozgunculuğa, kıskançlığa/fesatlığa devam etmesi, onun ve dolayısıyla Anadolu kadınının cehaletinin -bir anlamda da, Murat'a göre, kadının yaratılışından gelen değişmeyen özelliklerin- vurgulanması açısından önemlidir (s. 339). Çünkü Murat'a göre bu, gayet doğal ve evrensel bir olaydır: "Yüksek tahsil de görseler böyle cahil de olsalar... Hepsi aynı matah"tır kadınların (s. 84).

Aşağı yukarı her kadın, Murat'la görüşürken bir başkasını çekiştirmekten veya bir başkasıyla alay etmekten kendini alamaz (s. 24). Dedikoduculuk (s. 212), kadın ve erkek mahkûmların ortak karakteridir romanda. Ancak bu hususta Ayşe Ana'dan sonra "karılar koğuşu"na gardiyan olan Şefika'nın eline kimse su dökemez. Bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

kıskanç kadın, tam bir entrikacı ve dedikoducudur. Başta mahkûmlar ve gardiyanlar olmak üzere her erkeği taciz eden Şefika, daha sonra sağda solda yaptıklarını anlatıp veya isteklerini kabul etmeyenler hakkında dedikodular çıkarıp herkesi birbirine düşürür. Sözgelimi Şefika, Tözey'i Murat'tan kıskandığı için Tözey'in başına çorap örmek ister ve oynaştığı Gardiyan Abdullah'a onun aleyhinde şikâyet dilekçesi verir. Ancak Murat, evli olduğu hâlde akrabası Sıdika'nın jandarma Yusuf ile hapisanede kırıştırmasını mahkemede anlatacağı tehdidiyle Abdullah'ı korkutarak ve Tözey'in kendisine hapisaneden çıkarken 5 lira bahşış vereceğini söyleyerek vazgeçirir şikâyetten. Aynı Şefika, kullandığı Derviş Abdullah'ın karısını Murat'a çekiştirir (s. 200-201); kocasının, kendisiyle Murat hakkında dedikodu çıkardığı yalanını rahatça söyler ve Murat'ın, kocasına "pezevenk" diye küfür etmesinden hoşlanır (s. 201). Bu örneklerle, aynı zamanda, Anadolu insanının nasıl bir ahlâkî zaafiyet içerisinde bulunduğu da vurgulanmış olur romancı tarafından.

Kadınlar arasındaki bu çekişmeleri sona erdirmek de yine Murat'a düşer doğal olarak. Tözey, Hanım'a dargınlığından bahsedince Murat, ona, kadınlar için idamlık olmanın ne kadar ağır olduğunu ve Hanım'ın buna sabrettiği için ne kadar yiğit olduğunu söyleyerek ona kırılmaması ve onu da kırmaması tavsiyesinde bulunur: "Kolay değil Tözey... Onun kusuruna bakmamalı. Erkekler üç ay cezaya dayanamıyorlar. O, her akşam, 'Beni bu gece götürüp asarlar,' diye yatıyor." (s. 256).

1. f. Eğlence veya Tören

Hapisanedeki kadın mahkûmları eğlendiren iki şey vardır: Birisi, küçük Kürt kızı Aduş; diğeri de, "karılar koşuşu"nun kapısında erkeklerin saz çalıp türkü söylemeleri ve kadınların da onlara kahve ikram edip fala bakmalarından ibaret eğlenceler. Küçük Aduş'un Murat'tan öğrendiği kibar konuşma şekli ve Tözey'den öğrendiği oyunlar, hem erkek hem de kadın mahkûmları eğlendirir (s. 28).

Diğer taraftan, acılar da paylaşılır hapisanede. Gardiyan Ayşe Ana'nın ölümü üzerine Tözey, hapisanede kadın ve erkek mahkûmların katıldığı bir mevlit okutur. Yine Tözey, hapisaneden çıkınca, eti hapisanedeki yoksul mahkûmlara dağıtılmak üzere kurban kestirir.

1. g. Yardımlaşma

Kadın-erkek mahkûmlar arasındaki karşılıklı yiyecek alış veriş veya bazı işlerine (dikiş, mektup ve dilekçe yazma vs.) müteallik karşılık beklemeden yapılan bazı yardımlaşmaların yanında kadın ve erkek mahkûmlar, ihtiyacı olan Gevre ve kızı Aduş için (aynı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

zamanda diğer kardeşleri için) aralarında zaman zaman yardım toplarlar. Mahpuslar, Aduş'un babası Abuzer askere alınınca açığa kalan çocuklar için de yardım toplarlar. Murat da, bu çocukları, uygun insanlara teker teker evlâtlık verir. Çocuklardan birini sıhhiye memuru İbrahim Bey, diğerini de hapishane müdürü alır. Bu insanlar, kendileri de yoksul oldukları hâlde bu çocuklara sahip çıkarlar. Yani hâlâ iyi insanlar vardır Anadolu'da...

Kadın mahkûmlar arasında her ne kadar çekememezlikler yaşansa da onlar birbirlerini yeri gelince koruyup kollamayı da ihmal etmezler. Örneğin, "karılar koğuşu"nun avlusuna erkek girmesi olayında, Sıdıka-Yusuf ilişkisini kapatmak için kadınlar el birliği ederler. Bu olayda da başrolü, 'mert ve cesur bir kadın' olarak kendini öne süren Tözey oynar. Onun bu olayı örtbas etmek için Başgardıyan'a söyledikleri, "karılar koğuşu"nun yapısını ve oradakilerin ahlâk anlayışlarını vermesi açısından da önemlidir: "Biz buraya camiden gelmedik. Kimimiz hırsız, kimimiz katil... Kimimiz orospuyuz. Böyle malların penceresine de çıkarlar, camlarını da taşlarlar. Ayıp değildir." (s. 130).

Ayrıca, hapishanede uzun süreli mahkûmiyeti olanlar -Murat gibiler-, kısa süreliğine hapse girenleri -Tözey gibileri- 'misafir' olarak görüp onlara yardımcı olmaya çalışırlar (s. 115).

1. h. Mahkûmların Kullandıkları Dil

Kadın mahkûmların -ve tabî ki erkek mahkûmların- kullandıkları kelimeler, geldikleri sosyal yapıya uygundur: "kahpe, orospu vs." Hacı Abdullah ve Tözey, küçük Aduş'a bile "orospu" veya "kahpe" diye hitap ederler. Dindar görünen Hubuş Bacı'nın da ağzı bozuktur (s. 211).

1. i. Hapishane ve mahpusluk hakkındaki genel yargılar

Gardıyan Ayşe Ana'nın gözünden hapis hayatının zorluğu, Murat'la konuşurken, şöyle verilir romanda: "Siz burada ne bileceksiniz. Mahpusunuz. Dışarıda millet keyfediyor, yaşıyor. (...) Mahpusluk zordur. (...) Buranın bir günü bir senedir." (s. 13).

Mahkûmların hapishanede birbirine alıştıkları ve dışarı çıkınca da uyum sorunu yaşadıkları sosyolojik gerçeğini de şu sözlerle ifade eder Murat: "Mahpuslar bir çeşit akraba oluyorlar. Burası sanki Ay'dır. Biz başka cins mahluklarız. Belki de bunun için arkadaşlar dışarı çıkınca derhal yabancılaşıyorlar." (s. 77). Yine Murat, mahpus psikolojisini veren şu tespiti aktarır bize: "Mahpuslar, mahpushaneden çıktuktan sonra dahi, uzun müddet insanların yüzüne dik dik bakamazlar." (s. 108). Hapishaneden çıktuktan sonra uyum sorunu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

yaşayanlardan biri de Hacı Abdullah'tır. 12 sene hapis yattıktan sonra normal yaşamda -özellikle cinsel hayatında- problemler yaşayan Hacı Abdullah, bunu şöyle ifade eder: "Hep kabahat mahpuslukta... Adamı oniki sene yatırmak namuslu bir iş değil... Kariyi unutmuşum beyim..." (s. 271).

Murat, hapishanede bir kedi besler ve bunu şu psikolojiye bağlar: "Mahpushanelerde hayvan beslemek merakı, sevmek ihtiyacından ibaretti. Sevmek ihtiyacını kedi, güvercin, keklik, kanarya beslemek sefil bir surette, tabii yüzde mini mini bir mikyasla tatmin ediyor olmalıydı. Velhasıl insanları hangi sebeple olursa olsun hapse koymak namussuzluktu." (s. 77-78).

Biraz da hapishanede geçirdiği beş yılın kendisinde uyandırdığı kadın ihtiyacıyla Tözey'e yumuşak davranan İstanbullu Murat, bu zaafı yüzünden kendisine kızar ve mahpus psikolojisini ve hapishanenin insan üzerindeki etkisini şu sözlerle ortaya koyar: "Bu ne biçim bir kadın ihtiyacı, ne çeşit bir yoksulluk? Dilencililiğin bundan aşağılık cinsi olamaz. (...) Mahpushane insanı demek ki farkına varmadan adileşiyor. Bizi buraya neden koyduklarını şimdi anlıyorum. Adileşelim diye... Kendi kendimize karşı bile güvenimiz kalmasın için..." (s. 85). Murat Bey, bir yandan kendisine sarkıntılık yapan Şefika'ya akıl vermeye ve onun yuvasının yıkılmamasına çalışırken zaman zaman da onun çekiciliği karşısında kendini zor tutar. Uzun süre kadınsız kalan bir erkek mahkûmun bu durum karşısında yaşadığı psikolojik savaş, ayrıntısıyla ve başarıyla verilir romanda (s. 190).

Hapishane âdâbına gelince; hapishanede mahpus ziyaretine eli boş gelenler, hoş karşılanmaz. Hacı Abdullah, kendisine bir şey getirmeyen eski dostu bir hayat kadınına -Eplemeli Ayşe'ye- şöyle çıkışır: "Kız... Burası neresi? Burası mahpushane... Birisi buraya gelmiş. Arkadaşını görecek. Elleri boş gelmiş. İçerdeki demiş ki, 'Yerden bir taş alsaydın da göğsüme vursaydın böyle boş geleceğine,' demiş." (s. 99).

Murat'ın "en dağdağalı zanaat" (s. 232) diye tanımladığı işi yapan ve iyi niyetli bir insan olan hapishane müdürünün hapishaneye ve mahkûmlara bakışı şöyledir: "Burası hastahane. Siz hastasınız. Ben de doktorum. Size elimden geldiği kadar iyilik edeceğim." (s.174).

Bir ay gibi kısa süreli bir hapis cezasına mahkûm edilmiş Tözey ile ilişkisini düşünen ve bunu doğru bulmayan 15 yıla mahkûm Murat Bey, bu durumla ilgili şu tahlilde bulunur: "Mahpushanede, büyük cezalılarla, az cezalıların arkadaşlığı doğru değildir. Ceza miktarı mahpuslar arasında bir çeşit akrabalık -daha doğrusu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

hemcinslik- vücuda getirir. Ağır cezalıların ümitleri, neşeleri, kederleri, öfkeleri ötekilere benzemez. Kelimeler bile, iki mahpus nevi için başka başka manalar taşır. Bu sebeple anlaşmaları hemen hemen imkânsızdır. Ağır cezalıların koğuşunda az cezalı bulunsa da, sık sık tahliye edilseler, koğuş, tahliyeden evvel ve tahliyeden sonra somurtkan ve sinirli olur, ümitsizliğe kapılır. Hafif cezalı, “Af olacak” dese, ağır cezalı gizlice kızar, “Af olmayacak” dese gene kızar. Bu iki ayrı cins insan arasındaki münasebet çaresiz bir hastalığa yakalanmış, ölüm bekleyen bir adamla, sıhhatiyle mağrur sağlam bir adam arasındaki çekişme, şüpheli münasebete benzer. Az cezalının “Biz, aha, geldik gidiyoruz. Allah çok günü olanları kurtarsın” sözünde, bir cenaze merasiminin, henüz yaşayanlara verdiği hazin teselli vardır. Bunu ağır cezalı mutlaka anlar. Merhamet eğer hiçbir işe yaramıyorsa, insanları çileden, en kolay çıkaran histir. İşte bu his, mahpushanede can ciğer olan iki arkadaşı, birisi çıktıktan sonra, ilk ziyaret günü on dakika içinde birbirine tamamiyle yabancı hale getiriverir. Dışardan gelen içerde kalanı, içerde kalan dışardan geleni yadırgar, birbirlerine karşı büyük birer kabahat işlemişler gibi mahçup mahçup bakışırlar. Söz hemen tükenir. Can sıkıntısı başlar. En fazla bu sebepten, mahpushane arkadaşlığı, mahpushanede doğar, orada ölür. İçerdayken, dostlarının neden kendisini sık sık ziyaret etmediğine, tahliye edilen koğuş arkadaşlarının niçin görüşmeye her zaman gelmediklerine şaşanlar, kendileri de aynı şeyi yaptıklarını, mahpusların kendi haklarında da öyle düşündüklerini, söğüp saydıklarını hatırlamak istemezler. Bir de mahpushane ıstırap çekilen yerdir. İnsanlar ıstırap çektikleri yere devam etmekten hoşlanmazlar.” (s. 202-203).

Murat, Şefika ve kocasıyla yaşadığı iğrenç olayların sonucunda hapishanenin de bir öğrenme yeri olduğu sonucuna varır: “Mahpushane adama çok şey öğretiyor (...). Ben şimdiye kadar böyle heriflerden bir çeşit intikam alınır zannedirdim. Karısını kullanarak... Meğerse yanılmışım...” (s. 231).

2. Hapishane dışındaki hayat

Romanda, daha önce de belirtildiği gibi, sadece hapishane içerisindeki durum değil, hapishane dışındaki hayat hakkında da bilgiler verilir. Murat hem mahkûmların hem de mahkûm ailelerinin, aynı zamanda da gardiyanların (özellikle Ayşe Ana ve kızı Şefika'nın) hapishane dışındaki ailevi dertleriyle ilgilenir (s. 301-303). Ayşe Ana, para için kendisini sürekli döven oğluyla; Şefika, kocasıyla; Hubuş Hanım dördüncü kocası Mehmet ve evlatlarıyla vs. sorunludur. Murat, onlara sorunlarının çözümüne yönelik tavsiyelerde bulunduğu gibi onların (özellikle Küçük Kürt kızı Aduş'un) eğitimine yönelik

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

gayretlerde de bulunur. Böylece hapisane, hem yazarlar için hem de mahkûmlar için bir okul olur.³ O dönem (1943 yılı) Türkiyesine ait siyasî ve sosyo-ekonomik sorunlar (II. dünya savaşı, maddî sıkıntılar), devlet idaresi, basın savaşa karşı tutumu, taşradaki resmî zevâtın gayri meşru ilişkileri (hayat kadını olan Tözey'le olan ilişkileri vs.), yazışmalar, hukûkî prosedürler (s. 43), bozuk adalet sistemi, kırsal kesimdeki çarpık ilişkiler ve ahlâkî çöküntü (oğlancılık, tecavüz vs.), çalışma hayatındaki aksaklıklar ve çalışan yoksul insanların sıkıntıları (s. 208) romanın satır aralarına serpiştirilir.

Romanda sadece hapisanelerdeki psikolojileri (özellikle idam mahkûmu Hanım'ın ayrıntısıyla verilen psikolojisi/çatışmaları) verilmeyip onların geride bıraktıklarının psikolojileri de (örn. Ali'nin annesi vs.) verilmiştir.

Hubuş gibi zengin kadın mahkûmların, dışarıdaki kocalarını beslemeleri ve onların kumar borçlarını ödemeleri de gündeme getirilerek içeridekiler ve dışarıdakiler arasındaki çok yönlü ilişki gözler önüne serilir (s. 60).

Kemal Tahir, Malatya genelevinde çalışan Tözey'in, Jandarma Alay Komutanı, Savcı yardımcısı, Başgardıyan ve Maliye'deki memurlarla olan ilişkilerini ve onlar üzerindeki nüfûzunu nasıl kullandığını gözler önüne sererek taşradaki idarecilerin kokuşmuşluklarını vurgular ve bu toplumsal düzene eleştiriler getirir (s. 97, 240-241). Bunu da, Ayşe Ana'ya ait şu ifadelerde görülebileceği gibi, daha çok romandaki karakterlerin ağzıyla yapar: "Koca Müddei bunun (Tözey'in R.G.) dostuydu. Kimin mahkemeye işi düşse Tözey'e yalvarırdı da, işini gördürürirdi." (s. 110).

Kemal Tahir'in diğer romanlarında da sıkça görülen uzun konuşmalar, bu romanda da görülüyor. Mahkûm kadınlar, kendi başlarından geçenleri ayrıntılı bir şekilde uzun konuşmalar esnasında anlatırlar; okur da, hapisane dışında geçen olaylardan ve dolayısıyla toplumsal yapıdan ve sorunlardan böylece haberdar olur.

³ Kemal Tahir, karısı Fatma İrfan'a hapisaneden yazdığı bir mektupta hapisane için "bizim Üniversite" tabirini kullanır. *Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar*, Sander Yayınları, İstanbul 1979, s. 227. Zaten hapisanelerin kimi metinlerde 'medrese-i Yusûfiye' diye anılması da bu durumun bir ifadesidir.

3. Toplumsal Eleştiri

3. a. Cinsellik ve Anadolu'da Kadına Bakış

Hapishanedeki tüm kadınlar, Murat'ın (yani bir erkeğin, hem de uzun süre bir kadınla birlikte olmamış bir erkeğin) gözüyle tanıtıldığından öncelikle onların fizikî, dolayısıyla da cinsel yönlerine vurgu yapılır. Bir erkek gözünden yapılan bu tanıtımın normal olabileceği düşünülebilir. Ancak yaşlı-genç fark etmeksizin kadın mahkûmların -ve kadın gardiyanların- hemen hepsi (Çingene İnci ve Kürt karısı Gevre hariç), cilveli, çapkın ve oynak olarak sunulur romanda. Hatta hapishanede dine yönelen idama mahkûm Hanım (s. 23) ve Hubuş bile (s. 20)... Ancak Kemal Tahir, bu konuda 'fıkara' köylü kadınlarla cilveli kasaba kadınlarını birbirlerinden ayırır.

Kemal Tahir'in kadınlara ve özellikle hapishanedeki kadınlara bakışında, genellikle hapishanelerde anlatılan hikâyelerden ve tiplerden etkilendiğinden olsa gerek, kadının cinselliği her zaman ön plândadır. Onun uzun süren cezaevi yaşamının bu algılamada etkili olduğu kesindir; ancak toplumsal bakış açısındaki egemen anlayışın da bu yönde olduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden onun diğer romanlarının çoğunda olduğu gibi, *Karılar Koğuşu*'nda da kadının cinsel kimliği, horlanmışlığı, ırza geçme, kadın kaçırma, zina vb. sorunlar, yoğunluklu olarak işlenmiştir.

Bizim gibi büyük kesimi cinsellik sorununu henüz tabu olmaktan çıkarıp çözememiş toplumlarda görülen erkeğin üstünlüğü düşüncesi ya da kadının horlanmışlığı veya öncelikle cinsel bir meta olduğu fikri, *Karılar Koğuşu*'nda da kendini göstermektedir. Bu romanda da -onun birçok romanında olduğu gibi-⁴ kadınların birbirine karşı veya erkeklere karşı yakıştırmalarına ve çoğunlukla aşağılayıcı bakış açılarına sıkça rastlamak mümkündür. O, kadını horlayan, dışlayan anlayışı yer yer alayıcı bir anlatımla romanın kahramanları ağzından yansıtır.

Hapishanede hem kadın mahkûmlar hem de erkek mahkûmlar, cinsel açlık içerisindedir. Dindar görünen Hubuş, birgün koğuşta kadınlara: "Bu kadar erkek, dişsiz ne yapar biçareler... Bunlar hep

⁴ Kemal Tahir'in romanlarında 'kadına yaklaşım' konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Faruk Güçlü, "Kemal Tahir Vurgusuyla Toplumsal Yapıda Kadının Yeri", *folklor/edebiyat* 3, Mayıs-Haziran 1995, s. 96-99; Dr. Tülay Er, *Kemal Tahir'in Altı Romanının Halkbilimsel Açısından Değerlendirilmesi*, Feryal Matb., Ankara 1986, s. 31-35, 44-56; Duygu Köksal, *The Politics of Cultural Identity in Turkey: Nationalist Perspectives in the Writings of Kemal Tahir, Cemil Meriç and Atilla İlhan*, Basılmamış Doktora Tezi, The University of Texas at Austin, 1996, s. 170-173; Ramazan Gülemdam, *Türk Romanında Kadın Kimliği (1946-1960)*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum 2006, s. 115-116, 196-197, 261-266 vd.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

ölür.” deyince zinadan mahkûm Nafia şu cevabı verir: “Bacım sen bana bak. Onları hiç olmazsa ele gelir. Bizimki için için yanar tutuşur ya...” (s. 65). Sadece mahkûmlar değil, kadın ve erkek gardiyanlar da bu açlığı yaşar. Kadın gardiyan Şefika'ya göre, erkek mahkûmlar geceleri “en çok karısız kaldıklarından uyuyamıyorlar”dır (s. 289). Şefika, 25 yıllık evli ve altı çocuk sahibi olduğu hâlde tam bir cinsel açlık içerisindedir ve fantezileri de vardır. Hapishanede, erkek gardiyanlardan Derviş Abdullah ile kırıştırırken bir taraftan da sorar:

“-Beni şimdi koğuşa götürsen ne yaparlar?

-Lafa bak... Terbiyesiz... Seni paralarlar.

-Hakikat. Gündüz hepsi kurt gibi bakıyor. Beni paralarlar sahi...

-Ben de seni paralarım.

-Haydi ordan... Bir yatakta yattık da bir iş yapamadın?

-Tuu... Bu laf da mı vardı?

-Şaka ettim. Dur, vallaha şaka ettim... (...) Sen sabırlı adamsın. Ben sabırlı adamları severim. Erkek sabırlı olacak. Ben karılığım ile sabrediyorum. Halbuysa karının dokuz nefsi var demişler. O gece ben “Olmaz” dedim ama sen bir de bana sor.

-Zorlasam razı gelir miydin o gece?

-Gelmezdim.

-Öyleyse canın çekmemiş...

-Çekmez mi? Ölüyordum. Sen nerden bileceksin...”

(s. 289)

12 yaşındaki kızın evlendirilmesinin veya kaçırılmasının normal karşılandığı Anadolu'da, kadının cinsellik ile ilişkisine dair gardiyan Vahap Çavuş'un yaptığı şu tespit, hem Anadolu insanının cehaletini, hem kadına yaklaşımını hem de olaylara bakış açısını gözler önüne serer: “Kız kısmı şeytan olur beyim... Hele erkek meselesine dokuz yaşında aklı erer.” (s. 120). 16 yaşındaki Nebahat'e çocuk gözüyle bakan Murat'a, Tözey'in verdiği cevap da Anadolu'daki bu anlayışın kadınlar ağzından yansımasıdır: “Vah vah.. İstanbullular, şu halde, körpe kıza hasret ölürler. Bizim buralarda erkekler ağızlarının tadını biliyorlar. Vaktiyle everselerdi şimdi üç tane çocuğu olurdu, sizin çocuk dediğiniz malın...” (s. 259).

Kadını çoğunlukla ikinci sınıf bir varlık olarak gören Anadolu insanı, yukarıda da değindiğimiz gibi, kadınların asılmasını ise

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

anlayamaz ve tasvip etmez. “Karı kısmına idam cezası ağır bela...” dır (s. 31) Hacı Abdullah’a göre. Topal Sefer de, “Malatya’da karı asmışlar diyerek ‘Köroğlu’ yazar. Günahtır.” (s. 49) derken bu genel kanaati belirtir. Aslında bu durumu, yukarıda da vurgulandığı gibi, İstanbullu Murat da tasvip etmez ve çözüm olarak görmez.

Murat’ın, kadın-erkek ilişkileriyle ilgili romandaki şu görüşü de ilgi çekicidir: “Kadınli meselelerde ister istemez erkek suçludur.” (s. 32). Kadın-erkek düşmanlığını da anlayamaz Murat ve şu görüşe katılır: “Erkeğin düşmanı erkektir. En kötü karı bile senin için ‘Beni alsa, nikâhlaşa’ der.” (s. 206).

Yine Murat’a göre, “Bir kadın inat etti mi her kuvvet çaresizdir.” (s. 40). Bir de, “Kadınlar hakikaten döğüşürken kahraman oluveri(r).” (s. 139). Ancak, “Kadının oynağı daima süslenir. Süslenmiş de oynaklaşır. Başına gelen belalar belki de bu huyundan”dır (s. 41)⁵. Başgardiyanın küçük kızı Selime’ye göre de ablası Nebahat -ki daha sonra Murat bu kızla nişanlanır-, güzeldir ve akıllıdır. Çünkü “Bir kere ahlâkı güzel... Anamın, babamın sözünü dinler. Sonra çalışır. (...) Çok gülmez. Sinemaya gitmez. Elin kızları gibi boya sürmez...” (s. 101). Bu ölçüler, Murat’ın (Kemal Tahir’in) bir kadında aradığı ölçüler ile örtüşür. Murat’a göre; fazla süslenmiş genç kadın, süslenmiş “kocakarıdan” daha beter olur.

Anadolu kadınları da kendilerinin erkeklerden daha dayanıksız ve güçsüz olduklarını kabul ederler. Hanım, erkeklerin hapisaneden kaçabileceklerini ve idam cezasına dayanabileceklerini, ancak kadınların bunları yapamayacağını söyler (s. 42).

Tayıncı Topal Sefer, Hanım ile Ali arasındaki ilişkiden hareketle Anadolu’daki kadın-erkek ilişkilerine dair şu hükmü verir: “Karı Ali’yi saymıyor ki seviyor. Biz köylüyüz bey.. Oynaş kısmı, bizde, herifi eşek yerine kor.” (s. 49).

Kadınların ne din ne de kanun tanımadıklarını, aslında duygularına göre hareket ettiklerini iddia eden Murat’a göre, “Karı milleti Peygamber, embiya tanımaz... Gönlüne göre iş görür.” (s. 64).

Murat’a göre, “yanlış aşk anlayışı” konusuna gelince kadın erkekten, erkek de kadından farksızdır: “Kadınlar, erkeklerden şüphesiz daha iyi değillerdir(r). Erkekler de kadınlar da birbirlerini ve bizzat kendi kendilerini aldatırlarken iyi görünüyorlar (...) ve galiba bu

⁵ Kemal Tahir, kadınların süslenmelerine ve tek başlarına sokağa çıkmalarına kesinlikle karşıdır. Bu konuda karısı Fatma İrfan’ı, yazdığı mektuplarda sürekli uyarır. Bakınız: *Kemal Tahir’den Fatma İrfan’a Mektuplar*, ss. 22-23, 198, 210, 214, 269, 282, 285, 302, 321.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

zamanın ekseri aşkları bu aldatış ve aldanış hadisesinden ibaretti(r).” (s. 84).

Anadolu insanının hayat kadınına verdiği değer, Hacı Abdullah'ın ağzından verilir: “Orospu değil mi beyim... Orospuyu herkes döver. (...) Orospu öldürmek temizliktir. O da kurtuluyor rezillikten.” (s. 90, 92). Yine para canlısı olmayan kadınların ‘yürekli ve kabadayı’ olduklarını ve ‘dost yoluna post gitsin’ diyebilen kadınların makbûl olduğunu savunan (s. 117) Hacı Abdullah, hayat kadınına bakışını şu sözlerle ifade eder: “Orospu değil mi beyim, iki gün görmese unuttur. Hayvandan beter... Köpek, halbuiysa, kaç sene geçerse geçsin, sahibini tanır. Gelelim orospuya... Orospu unutuyor.” (s. 117).

Tözey'in gönderdiği sigaraları almayan Murat Bey'e, gardiyan Ayşe Ana'nın söylediği şu sözler de Anadolu insanının hayat kadınına bakışını bir kadının ağzından verir: “Ye, keyfine bak... Orospu parası, hovardaya helâl demişler. (...) Yazıktır oğlum... Senin aklın yetmiyor. Eğer karıyı dişine uygun bulmadıysa, şimdi yalandan ‘Başüstüne’ de fıkaranın kalbi mutmain olsun...” (s. 105, 109).

Ancak, Topal Sefer gibi, kadınların kötü yola düşmesinde sadece kadınların kendisinin değil toplumun da suçlu olduğunu düşünen ve bu yüzden onlara da anlayışla yaklaşılmasını isteyen Anadolu insanları da vardır: “Karı kısmına yazık beyim. Karı kısmı, kendisinden orospu olmaz. Orospuya da yazık.” (s. 113). Ne var ki bu olumlu düşüncüyü savunan Sefer, yine de kadınların edilgenliğini ve erkeğe göre ikinci sınıf ‘akılsız’ varlıklar olduğu fikrini kafasından atamaz: “Karı kısmında akıl narasın beyim... Akıllı bir bok olsa, benim karı, başka herife kaçır mı? Bunlar hep aptal...” (s. 113-114). Anadolu insanı, genellikle, kadını cahil görür ve küçümser. Tayıncı Sefer, Hanım için “Ne bilsin beyim. Hayvan gibi bir karı. Ben erkekliğimle bir şey bilmiyorum. Karının ne haddine.” (s. 48) derken bu tavrı sergiler. Bütün cahil erkeklere göre “karı”, işi ve mevkii ne olursa olsun, kendilerinden çok aşağı, akılsız, korkak bir mahlûktur. Hizmetçiden de değersizdir (s.176). Gardiyan Vahap Çavuş'un şu ifadesi, kadının Anadolu'da ne kadar aşağılandığının bir başka göstergesidir: “Karı kısmı, mal gibi bir şey... Peşinden çok dolaştın mı, sonunda razı olur.” (s. 121). Ancak yine de, pezevenklik yapan Çullunun Hacı'ya göre, “Erkek kısmı (...) yılda bir karı sözü dinle(melidir).” (s. 145). Hatta çoğu hasta altı çocukla baş başa kalan gardiyan Şefika'nın kocası Remzi Efendi, zor durumda kalınca anlar ki, “Karısız ev suyu çekilmiş değirmene benziyor”muş (s. 294).

Hacı Abdullah'ın -Anadolu erkeğinin genelini fikrini yansıtan- “Karı kısmında akıl mı olurmuş?” sözüne, Murat'ın hem

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

alay hem de eleştiri içeren cevabı şöyledir: “Karı kısmında akıl olmaz. Çünkü din kitapları kadınların eğe kemiğinden yaratıldığını yazar. Eğe kemiğinde akıl yoktur. Lâkin, bu devirde erkekler akıllarını kaybettiler de, bizim kaybettiğimiz akılları karılar aldı.” (s. 255).

Hapistekilerin bakış açılarına ve anlattıklarına bakınca, Anadolu’da her şey gelip cinselliğe dayanıyor ve tam bir sevgisizlik ve nefret ortamı söz konusu. Herkes bencilmiş gibi sunuluyor romanda. Bu durum, Kemal Tahir’in Anadolu insanına genel bakışının bir parçası aslında. Onun bu bakışını *Büyük Mal* adlı romanında da görmek mümkündür.⁶

3. b. Kadın hakları ve kadının ekonomik bağımsızlığı

Ayşe Ana, Cumhuriyetin kurucuları olan paşalara ve özellikle İsmet Paşa’ya, kadınlara çalışma ve oy kullanma hakkı vererek onları erkek egemenliğinden nispeten de olsa kurtardıkları için dua eder: “Allah o Paşaların tuttuğunu altın ede. (...) İsmet Paşaların. (...) Karıları çalıştırma âdetini çıkarmasaydı, bizi bu kapıya kim uğrattırdı? Ben de çalışmasam, oğlan beni döğe döğe öldürürdü. (...) Şimdi hükümet bize bakıyor. Hükümetin birini, Allah bin ede... Allah Hükümetten razı ola... (...) Bu hükümetin devrinde karı kısmını bir vakit ayaklayamazlar. Allah Hükümete zeval vermesin. Reyi karılara verdi. Bir karının sözü, bir erkeğin sözünden ileri geçiyor.” (s. 11, 13).

Altı çocuklu, 35-40 yaşlarındaki Şefika, hapishaneye gardiyan olup ekonomik bağımsızlığını kazanınca kocasını dinlemez ve işlerinde/kararlarında ona danışma gereği duymaz. Tabii bunda sadece onun ekonomik bağımsızlığını kazanmasının değil, ahlâksızlığının da etkisi vardır.

Hapishaneye, yani bir sürü bekâr erkeğin içine, karısının gardiyan olmasına ses çıkarmamasından dolayı Şefika’nın kocasına “pezevenk” gözüyle bakılır (s. 173). Bu durumu sadece Anadolu erkeği değil, Murat da hoş karşılamaz. Murat’a göre hapishane, “genç kadın yeri değil.. Senelerce kadınsız kalmış bu kadar bekâr adamın arasına” kadın sokulmaz. “İki metre kumaşla üç kilo şeker için aile saadeti” tehlikeye atılmaz (s. 227). Ancak vurgulanması gereken nokta şudur ki Kemal Tahir, kadının çalışmasına değil, bu tür ortamlarda çalışmasına karşıdır.

Hapishane müdürü, Şefika’nın hapishane içindeki giyim tarzından ve süslenmesinden rahatsızdır. Onun bu hâliyle mahkûmlar ve gardiyanlar arasında huzursuzluğa yol açacağından korkar (s. 174).

⁶ *Büyük Mal* romanının tahlili için bakınız: Fethi Naci, *40 Yılda 40 Roman*, Oğlak Yay., İstanbul 1994, s. 141-150.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Şefika, müdürün uyarılarına aldırılmaz ve müdürün kendisinde gözü olduğunu, ama o “hadım herife” yüz vermeyeceğini söyler (s.175). Şefika, hapishane müdürünün ve kocasının kendisinin giyim kuşamına karışmalarına sert tepki göstererek onların kendisini kıskandıklarını ve yine müdürün kendisinde gözü olduğunu iddia eder. Giyim kuşamına karıştığı için kocasıyla da kavga eden (s. 180-181) Şefika'nın bu konuda müdürü şöyle tehdit ettiği görülür romanda: “Müdür beye söyleyin, benimle uğraşmayın. Ben istediğimi giyerim. İsteddiğim zaman, istediğim yerde otururum. Bak üstüme çok varırsa, bir gün odasında yalnızken içeri girer, kendimi yere atar, “Müdür beni zorla öpmek istedi,” diye feryadı basarım. Müdür gitsin de evdeki kısır karısına karışsın...” (s. 182).

Şefika, işe girdikten sonra, 25 senelik kocasını sevmediğini söyler ve buna sebep olarak da onun eskiden kendisini sık sık aldatmasını gösterir. Kocası ile olan münasebetlerini (kavgalarını vs.) de Murat'a ayrıntısıyla anlatır. Murat Bey ona, çocuklarının hatırı için kocasına bağlı kalmasını tavsiye edince Şefika, o dönemdeki çok az Anadolu kadınından duyabileceğimiz şu sözleri söyler: “Evlenmek de hak, boşanmak da. Ben boşanmak istiyorum. Eskiden beri boşanacaktım. Lâkin böyle bir fırsat arıyordum. Şimdi, hamdolsun, kimseye muhtaç değilim. Oğlan da babasından memnun değil. “Beraber bir ev tutalım da başımızı alıp gidelim.” diyor.

-Ya, küçükler ne olacak?

-Küçükler yere batsın. Bıktım, usandım. Ben bu dünyaya çocuk derdi çekmeye mi geldim? Körpeliğimde aklım ermiyordu. Aklım erdi, gaileden göz açamadım. Gençliğimin son deminde ben de yaşamak istiyorum Murat bey.” (s. 188). Sonunda Şefika, dişlerini yaptırır ve bir daha eve gitmemeye ve kocasından boşanmaya karar verir (s. 221).

Şefika'nın erkekler karşındaki tutumu, Anadolu'nun genel yapısına bakıldığında, ilginçtir. Çalışan ve maddî anlamda kendine yetebilen bu kadın, erkeklere ezdirmez kendisini. Yoksul ve cahil Ayşe Kadın, maaşını kaybetme korkusuyla her türlü aşağılanmaya katlanırken kızı Şefika hiç de öyle değildir. Gardiyan esrarkeş Ali Seydi, Şefika'ya -tıpkı Ayşe Ana'ya yaptığı gibi- etrafı süpürmesi için emir vermeye kalkar, ama karşılığını çok sert alır. Şefika onun yakasını toparlayarak şöyle der: “Herif... sen karına mı kumanda ediyorsun? Herif, ben senin ne mal olduğunu bilmez miyim? Herif, sen babanın malını esrara verip içmedin mi? Herif, seni kerhanede, küçük Bedriye bir temiz döğmedi mi? Sen bana vazife öğretecek adam mısın, herif? Çekil... Çekil dedim.” (s.177). Bunun üzerine, bundan sonra etrafın mahpus karılar ve tayıncılar tarafından süpürülmesine

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

karar verilir (s.178). Aynı günün sonunda bir başka gardiyan, Hacı İbrahim, Şefika'dan su isteyince şu cevabı alır: “Senin babanın burada hizmetkârı yok... Kalk suyu iç bir de bana ver. Kendin içmezsen, az yer de bir hizmetçi tutarsın... Gözünü aç Hacı İbrahim, ben anam kariya benzemem. Siz karı diye bana tepeden bakıyorsunuz ama, ben sizi erkek it yerine evime uğratmam.” (s.178). Böylece Şefika, kendilerini 350 kişilik katil ve haydut güruhunun -yani kendi deyimleriyle “namussuz mahpus milletinin”- âmiri sayan başta başgardiyan olmak üzere 9 erkek gardiyanın egemenliğine de son vermiş olur. Burada çalışan ve ekonomik bakımdan bağımsız olan kadının (tabî arkasında onu destekleyen ve işe alınmasında büyük rol oynayan hukuk hâkiminin gücü de unutulmamalı) kendine güveni ve gücü vurgulanmış olur. Erkeklerin de bu tür kadınlara karşı ne kadar aciz ve başkalarının aczinden faydalanan varlıklar oldukları ortaya konur (s. 179).

Kanunlar önünde kadın-erkek eşitliğini Murat şöyle ifade eder: “Kanunda kadın erkek farkı yoktur. Kanun karşısında Başvekil Refik Saydam'la, Adıyaman'lı Hanım Kuzu'nun hiç farkı olamaz.” (s. 29). Ancak ileride anlaşılır ki, kanunlar önünde kadın-erkek eşit olmasına rağmen kanunlar uygulanırken herkese eşit davranılmaz ve bu husus da romancı tarafından eleştirilir.

Anadolu'da, kızların küçük yaşta (12-13 yaşlarında) evlendirilmeleri ve nikâhsız evlilikler (Sıdika'nın durumu) çok yaygındır ve bu durum, gayet doğal karşılanır. Cehaletin ve biraz da yoksulluğun bir sonucu olan bu durum, romanda Tözey'in içler acısı geçmişiyle örneklendirilir. Böylece hem Anadolu kadınının durumu hem de o insanları suça ve ahlâksızlığa iten etkenler verilmeye çalışılır. Bu durum ayrıca Murat'a, Anadolu kadınının o günkü şartlarda erkeklerden iki kere daha bedbaht olduğunu düşündürür (s. 124).

“Umum İstanbul karısı(nın) oynak” (s. 123) olduğuna inanan Anadolu insanı, (fabrikada) çalışan kadının namussuzluğa/aldatmaya daha meyilli olduğu fikrindedir; ancak Murat, durumun böyle olmadığını Hacı Abdullah'a izah eder: “Çalışan, para kazanan karı, adama kolay kolay aldanmaz. Mahallenizin asilzade kızlarına diyeceğim yok.” (s. 93). Önceleri, “Fabrikada çalışan bütün kadınlar kötüdür” (s. 109) düşüncesini savunan Hacı Abdullah da bu düşüncesinin yanlışlığını ve “fabrikada çalışan kadınların ilk işarete, avlu çitlerinin kenarına yatıvermediklerini ve sokaktan geçen her kızın kötü belleneceğini” daha sonra kabul eder (s. 253).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

3. c. Toplumun değer yargılarına, idarecilere ve adalet sistemine yönelik eleştiriler

Kemal Tahir, bir taraftan olayları gözler önüne sererken diğer yandan toplumun kabullerini, idarecileri ve adalet sistemini de açıkça eleştirir. O, öncelikle, hem toplumca hem de kanun adamlarınca kadına ve erkeğe uygulanan çifte standarda dikkat çeker. Aynı olumsuz hareketi yapan erkek ve kadından sadece kadının suçlanıp ayıplanarak “orospu” olarak adlandırıldığı bir dünyanın/toplumun ahlâk anlayışını sorgular. Böylece Kemal Tahir, tıpkı *Namusçular*'da olduğu gibi, bu romanında da hem kırsal kesimdeki erkek egemen/patriarkal anlayışı hem de devletin adalet sistemini kıyasıya tenkit eder.

Murat, kendisinin Tözey ile olan ilişkisini hapisane müdürünün tasvip etmemesine sinirlenerek hem düşünce suçlarına yönelik kanunları hem de kanun adamlarının tutumlarını ve toplumun yanlış değer yargılarını eleştiren şu cevabı verir müdüre: “Neden? Ben bir kere vatan hainiyim. Sonra mahkûmum. Yani bizim cemiyetin tortusu denilen serseri güruhunun arasından onların tâbi tutulduğu şartlardan daha beterine tâbiyim. Onbeş seneye mahkûm bir katil, bir soyguncu, bir ırz düşmanı, bu cezasını asrî cezaevleri sayesinde yedi buçuk yılda bitirecek. Ben bu lûtuftan mahrumum. O fazladan bir açık havada jandarma çavuşunun tazyiki altında olmayarak çalışacak, elbise, cıgara, yiyecek derdi düşünmeyecek, arada sırada kerhaneye gidecek, eğer Elâzizli Sadri bey gibi oğlancı ise (gulman) peydahlayacak, kumarbazsa şehir kumarhanelerinde zar yuvarlayacak, ben bunlardan mahrumum. Şu halde Tözey ile Murat arasında ahbaplık bu iki şahısdan birisini lekelerse bu lekeden şüphesiz ben değil genel işletme evi kapitallerinden Tözey hanım korkmalıdır. (...) Orosputa orospuluğa gelince: Tözey mi orospudur, yoksa ihtikâr yaparak milleti soyan, çocuklarımızı öldürmeye kasteden tüccar ve onun nüfuzlu ortağı mı orospu? Orosputa gelince: Tözey orospuluk etmeye gelmiyor ki... Kendisince merhamete lââyık gördüğü bir zavallıya teselli vermeye geliyor. Bu da bugünkü kanlı dünyada yapılmakta olan işlerin en asillerinden, en namuslularından biri sayılır. Hem azizim, Tözey bu kapıdan içeriye beni görmek için girer girmez artık orospu değildir ki...” (s. 234-235, 239). Toplumun geneleve düşürdüğü kadına “orospu” yaftası vurulur; ama, romancıya göre, asıl orospuluğu ve bozgunculuğu genelevde çalışmasa da kocasının evinde onu aldatan (Şefika) veya sevgilisiyle bir olup kocasını zehirleyenler (Hanım) yapar. Ama toplum, onlara bu yaftayı vurmaz. Çünkü o da suçludur. Burada da toplumsal bir eleştiri mevcut: “Bunlar orospu beyim... Hâşâ, bunlar orospu da değil... Bunlar Tözey'e kurban olsunlar.. Birisi kocasının evinde hovardasıyla oturuyor. Tözey üstüste

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

iki dost tutmaz. Birisi kocasını zehirlemiş. Tözey fareleri bile zehirleyemez...

-İyi ama o da orospu.. Yüreğinde biraz insanlık olsa, orospuluk yapar mı?

-Bir kere düşmüş...

-Bir kere mi? Her akşam kaç kere düşüyor. Bir kere düşse kimse ayıplamazdı. Hep aynı soydan Ali efendi... Bunların hepsi... (...) Herkes kabahatli de cezayı yalnız Hanım, Tözey, Şefika çekiyor. Hanım'ın oğlancılık eden kocası, Şefika'nın eve orospu getiren efendisi, suçsuz mu? Tözey'i Maho ağa'nın hizmetkârına verdikleri zaman onüç yaşındaymış. Üç aylık gelirken ağa, tarlada üstüne hücum ederek cebren ırzına geçmiş. Şimdi, kız kerhanede, Ağa Akçadağ Belediye Reisi..." (s. 339-340).

Victor Hugo'nun *Sefiller*'indeki ana problemlerden biri olan 'Hapishane insanı ıslah eder mi? İslah edip etmediğini kim, nasıl, ne zaman anlayacak?' türündeki sorular da Murat'ın kafasını sık sık meşgul eder: "Hacı Abdullah'ı neden böyle uzun müddet (12 yıl R.G.) yatırmışlar? Maksat ıslah etmekse, ıslah olup olmadığını kim tespit edecek? Ya, bir sene sonra ıslah olduysa... Sonra Hacı Abdullah'ın yatması neyi hallediyor? İki, üç aydır, kendisini tetkik ediyorum. Bu üç ayın manevi faciası, bütün cezalardan müthiş. Artık uyuyamıyor." (s. 70). Hapishanelerin insanları tam anlamıyla ıslah ettiğine inanmıyor romancı. Buna romandaki en iyi örneklerden biri Nafia ile gayri meşru ilişkiye girip hapis yatan Rıza. Rıza, hapisten çıkınca hemen Nafia'nın kız kardeşiyle ilişkiye girip tekrar yakalanıyor.

Anadolu'daki hapishanelerin idaresinde görülen ciddiyetsizlik/gevşeklik de romanda Başgardıyan Mahmut Efendi'nin ağzından verilir: "Biz nereye düştük? İt ahırına düştük. Muavin işe bakmaz, Müdür işe bakmaz. Onbaşı dersin bütün serseri. (...) Ayşe karı bir hastalık tutturmuş. Nöbetçileri sabaha kadar kontrol ediyorum. Umumu uyuyor. (...) Tüfeklerini alsalar haberleri olmayacak. Hele ikisi üçü tam serseri... Silâhı bırakmışlar da mahalleye zamparalığa gitmişler." (s. 125).

Romancı, kadınlar koğuşuna annesi Ayşe Ana'dan sonra torpille gardıyan olarak alınan Şefika'nın, hukuk hâkiminden torpille annesinin yıllardır kavuşamadığı ayrıcalıklara kavuştuğunu belirtirken adalet mekanizmasını ve bürokratik sistemi eleştirir (s. 171).

Tözey'in yoksul mahkûmlar için kestirdiği kurbanın yarısına el koymaya çalışan Başçavuşla siyasî mahkûm Murat, siyaset ile ilgilenme konusunda tartışırken Murat, sisteme yönelik şu tespiti ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

eleştiriyi yapar: “Bu memlekette ondört yaşındaki kızlar, vesika alıp kırta kırta kerhaneye giderler de, meydan muharebesi görmüş erkekler siyasî partilere giremezler. Bu hali gören zavallı Türk milleti de, haklı olarak: “Rey karıya verildi. Erkeklik öldü,” diyor. Halbuki reyi millete vermek diye bir şey olur mu? Reyi millet verecekti.” (s.220).

Romanda, kimsesi olmayanlar hapisanelere atılırken nüfuzlu insanların yakınlarına aynı kanunların eşit şekilde uygulanmadığı ve bu yüzden de yöneticilerin af diye bir endişelerinin olmadığı düşüncesi/eleştirisi de roman kahramanlarından kızılbaş dedesi Hüseyin Ağa ile hırsız Neşet tarafından dile getirilir (s. 308-309). Anadolu halkının devlete ve adalet sistemine olan güveninin sarsıldığına sık sık vurgu yapılan romanın bir başka yerinde de Murat aynı duruma ‘kanun’u tanımlarken dikkat çeker: “Kanunu bildin mi? Küçük sineklerin takılıp kaldıkları, büyük sineklerin delip geçtikleri örümcek ağı...” (s. 344).

Hanım'ın asılması konusunda Başgardıyan Ali Efendi ile konuşan Murat, adalet sistemine ve hükümete şu eleştirileri yöneltir: “Biliyorum. Herkes, elhamdülillâh, vazifesini yapıyor. Adıyaman'daki komiser, müstantik, buradaki müddeiumumi, Jandarma kumandanı, Sulh hâkimi, Ağır ceza mahkemesi, Ankara'da Temyiz'dekiler, Meclis'tekiler, sonunda sen, en sonunda da Çingene...

-Vallaha beyim...

-Tamam... Allah'ı az kalsın unuttuyordum. Tabii Allah da vazifesini yapıyor. Bu gece, cümleniz el birliği ederek, sabaha karşı, Türk milleti namına, güzel bir iş işleyeceksiniz... Mükemmel bir marifet.. (...) Bunlar hep korkaklık Ali efendi... Hanım'ı neden asmalı? Bunun ne faydası var? Kanunu bilmez, taammüdü, tasavvuru bilmez. Namaz kıldığına bakma Allah'ı da bilmez. Hoş o'nun da bilinecek bir tarafı kalmamış ya...

-Allah'ı bilmese beyim, kocasını zehirler mi? Acınacak bir iş değil ama insan gene acıyor. Sen yufka yüreklisin. Vicdanlı adamsın...

-Ben yufka yürekli değilim. Vicdanlı da değilim... Ali'ye de kızıyorum. Hanım'a da kızıyorum. Oğlanla beraber kaçsa zinadan üç aya mahkûm edilecekti. Birbuçuk senedir yatıyor. Bu müddet içinde altı defa resmen zina etmeye, sonunda gene de yaşamaya hakkı olacaktı. Hepimiz kurnazlık ediyoruz. İşin kolayına gidiyoruz. Üç ay yatmamak için idam olmak... Hükümet de, insanları idam olmaktan kurtaracak yerde, idam ediveriyor. O da işin kolayını tutmuş. Hepimiz budalayız... Hepimiz...” (s. 338-339). Ne var ki, görüldüğü gibi, o

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

sadece adalet sistemini değil, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu suçu işleyenlerin (Ali ile Hanım) cehaletlerini de suçlar.

Hanım'ın, idam hükmünü duyunca mahkemede altını ıslattığını duyan Murat, burada da adalet sistemine alaycı bir eleştiri getirir: "Hâkimler, cübbelerinin ve külahlarının heybetini sidik halinde görünce sevinmişlerdir. Bazı insanlar, ekmeklerini ne pis şeylere batırıp yiyorlar." (s. 341).

3. d. Din anlayışı ve dini istismar

Kadınların dindarlıkları ve din anlayışları (s. 212) ile dini kullanmaları (s. 277) da romanda ele alınıp eleştirilir. Hapishanedekilerin -özellikle kadın mahkûmların- cehaletinden faydalanarak büyü yapan ve muska yazan üfürükçü hoca tipleri (Nazmi Topçu veya namı diğer Büyücü hoca ile Kel Hasan), fırsatçılıkları ve dini istismarlarıyla romanda gözler önüne serilir. Bunlar muska yazıyorum diye kâğıtları karalayıp kadınların paralarını alırlar (s. 331). Çaresiz kadın mahkûmlar da -Hubuş gibi dindar geçinenler bile- sorunlarının çözümü için büyük paralar harcayarak büyüye ve muskaya başvururlar. Bu yolla hem bu tipler eleştirilir hem de kadın mahkûmların batıl inançları ve cehaletleri vurgulanır.

Kemal Tahir, yer yer Anadolu insanının din ve Allah anlayışıyla (inançlarıyla) da alay eder (s. 229, 277) ve özellikle de onların kader ve tevekkül anlayışlarını eleştirir (s. 38). Murat, hem dindar geçinen hem de menfaati için her şeyi yapan Derviş Abdullah gibileri acımasızca eleştirirken şahısların hatalarının ve zaaflarının kaynağı olarak dini gösterme yanlısına düşerek İslamiyet'e de hakaret etmekten kendini alamaz.

3. e. Kemal Tahir'in Anadolu İnsanına/Mahkûmlara Bakışı

Romandaki erkek ve kadınların -hapishane müdürü, belediyenin sıhhiye memuru İbrahim Bey, Kürt Gevre ve Çingene Memo ile hırsızlıktan mahkûm olan karısı İnci hariç- hepsi, olumsuz ve sorunlu tiplerdir. Kemal Tahir, Çingene Memo ile İnci arasındaki sevgi ve bağlılığı vererek ve onların birbirine olan sadakatini gözler önüne serip diğerleriyle karşılaştırarak toplumda horlanan çingenelerin diğerlerine göre daha dürüst olabileceği mesajını vermeye çalışır (s. 61).

Romanda, Anadolu'da ahlâkî bozukluk çok yaygınmış ve gayet doğal karşılanıyormuş gibi sunulur. Nerdeyse kimin eli kimin cebinde belli değil. Sözelimi, gardiyan Derviş Abdullah ile Şefika arasında gayri meşru bir ilişki var ve bu ilişkiye, kendisi de damadıyla

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

gayri meşru ilişkide bulunan Abdullah'ın karısı ses çıkarmaz. Bununla da kalmayıp, Derviş ile Şefika'nın kaçtığı söyleyen Şefika'nın kocası Remzi Efendi'ye şu cevabı vererek de hem ahlâkî seviyesini hem de bu tarz ilişkilerde Anadolu insanının takındığı tipik kadını suçlayıcı tavrı sergiler: "Suç senin karın olacak kızgın orospuda. Erkek kısmı, kuyruğunu sallamayan kancığa çıkmaz." (s. 293).

Romanda, ayrıca, hem hapishane dışındaki hem de hapishanedeki Anadolu insanının çoğu menfaatçi ve bencil olarak sunulur. Hapishanede hem gardiyanlar hem de mahkûmlar arasında - Derviş Abdullah, Tahsildar Yunus ve Şefika gibi- birçok nankör, ahlâksız ve menfaatçi insan var. Hapishane dışındaki insanlarda da ahlâkî zaaf çok yaygın. Sözelimi herkesin derdiyle dertlenen Murat, Şefika ile kocası arasındaki probleme çözüm önerir; ama kocası onu hem dinlemez hem de karısını evlenme vaadiyle baştan çıkardığını iddia ederek ona iftira atar (s. 228). Şefika'nın kocası Remzi Efendi, Şefika'nın kendisinden boşanacağını duyunca çocuklarıyla birlikte hapishaneye gelir ve Murat'ın yanında, Şefika'ya kararından vazgeçmesi, kendisine acımıyorsa çocuklara acıması için yalvarır ama nafiye. Ekonomik bağımsızlığını kazanan Şefika'yı kararından hiçbir şey vazgeçiremez. Murat, Şefika'nın kocasının bu durum karşısındaki acizliğini ve aşağılık durumunu görünce ve bu karı-kocanın, çocuklarının önündeki utanmazca söz ve tavırlarına da şahit olunca nefret eder bu insanlardan. Aslında Kemal Tahir'in romanlarında Anadolu insanının %99'unu kötü olarak takdim etmesinin altında yatan sebeplerden biri de, hapishanelerde sıkça karşılaştığı bu tür olumsuz görüntülerdir.

3. f. Sevgisiz Olmaz

Murat'a göre "sevgi", en büyük güçlerden biridir. Bu yargıya Ali ile idamlık sevgilisi Hanım arasındaki ilişkiyi ve aldığı ceza sebebiyle psikolojisi bozulan Hanım'ın, Ali tarafından nasıl da kolayca teskin edildiğini gördükten sonra varır: "Sevmek, en değersiz şeyleri, en feci sıralarda, en kıymetli şeyler haline getirdiği için mutlaka lazımdı. Sevmek, işte belli bir şey, teselliden ibaretti. Herşey ondan evvel ve ondan sonra diye ikiye bölünüyordu. Gözleri trahomdan cılk yara olmuş bir kocakarı ile, küçük bir toprak kaseye koyulmuş birkaç kaşık pekmez, o gün idama mahkum edilmiş bir insan için, ancak Ali anlatıyor diye bu kadar mühim olabilirdi. Yoksa bu sözlerin şuurla, mantıkla, akılla ne alakaları vardı. Hanım neredeyse gülümseyecekti. (...) Aşk onu, (...) birkaç manasız kelimeyle korkunç hakikatten koparıp götürüyordu. Bu öyle feci bir aldatmaydı ki kati lüzumuna rağmen alçaklığı farketmemek de imkansızdı. 'Şimdi burada olsalar, kanunu, gene bu zavallının üstüne

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

salarlar mı acaba? Ali'nin onu nasıl kandırdığını benim gibi görseler..." (s. 44). Burada bir yandan sevginin ve aşkın gücü, bir yandan kadının erkek karşısındaki zayıflığı anlatılırken bir yandan da adalet sistemine yönelik bir eleştiri vardır.

Sonuç Yerine: Hanım'ın İdamı veya Kemal Tahir'in kanlı çözümü

Kemal Tahir'in kadın mahkûmları merkeze alarak yazdığı, onlara hapisşanede ve hapisşane dışında uygulanan çifte standarttan, kadınlarla ilgili Anadolu insanına hâkim olan yanlış algılamalardan ve dönemin adalet sisteminden kaynaklanan şikâyet ve eleştirilerini dile getirdiği *Karılar Koğuşu*'nun sonunda, idama mahkûm edilen Hanım'ın idama götürülürken ve asılırkenki psikolojisi, gardiyan Kel Hasan'ın ağzından akıcı bir şekilde ve ayrıntısıyla verilir. Kemal Tahir (Murat); Hanım'ın, ölümü metanetle ve yiğitçe karşılamasını takdir ederken sisteme de müthiş bir eleştiri getirir ve soruna dair kendi "kanlı çözüm" yolunu da benimsediği ideolojik anlayışa (sosyalizme) uygun tarzda sunar (s. 347-352). Kel Hasan'ın, idam olayını Murat'a anlattığı o kısmın en can alıcı cümleleriyle bitirelim çalışmamızı:

"(Kel Hasan) -İşte o beyaz oğlan.. "Sus Hanım, Müddeiumumi bey işte" dedim. Kendisini kaldırıp yere attı. Köpek gibi yalvarıyor beyim, lafı da pek anlaşılmıyor ama, taş olsa adam, imana gelir... Döşemeleri öpüyor... Derken, Allah'ın hikmeti camım, bir öksürük yakaladı Hanım'ı... Ulan karı boğulacak... Hani çocuklar boğmaca olur. İşte boğmaca gibi öksürüyor. Horoz gibi ötüyor. Birdenbire ağzından bir kan boşansın beyim... Oralari derya gibi kan kapladı. Elim gibi, elim gibi, pıhtılaşmış kan geliyor karının boğazından. (...) Artık bilmem, yüzüne kan mı sürüldü, yoksa elektrikten mi bana öyle geldi. Yanakları sanki elma gibi yanıyor. Bir taraftan da gülüyor beyim... Terbiyeli terbiyeli gülümsüyor. Hepimizin yüzüne ayrı ayrı baktı. Hepimizi tanıdı. Hitamında Ali efendiye "Başefendi, müsaaden olursa iki rekât namaz kılayım," dedi. Ali efendi Müddeiumumi muavinine baktı. "Kılsın." dediler. (...) Yolda Elham'ı bulamayan karı gürül gürül okuyor, Şeyh Hazım efendi okumaktan yana halt etmiş. İki rekât namaz kıldı. Dardakilere, denizdekilere dua etti. (...) "Beni yıkamadan gömmesinler. İp eğirdim, çamaşır yıkadım, kazak ördüm. Kefen parası hazırladım." dedi. "Bunları onlara söyle," dedim. "Onlar imansız. Hasan ağam, sana vasiyetim," dedi. Kolay öldü... (...) Evet bey yiğit öldü. (...) Gideyim de yemenisini Ali'ye teslim edeyim. (...) Oğlan sabahtan beri ağlıyormuş beyim... (...) Arkadaşlar "Bu Ali artık iflâh olmaz, ölür," diyorlar. Eğer ağzından kan boşanmazsa ölür. *Bu kan iyi*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

birşey... Bak Hanım'ın haline... Elham'ı okuyamıyordu. Ağzından kan boşanınca aklı başına geldi. Rahatladı.

-Doğrudur, Hasan efendi, insanoğlunun rahatlaması için mutlaka biraz kan ister...

-Kan istiyor beyim... Demek ki kan içerdeki pislikleri temizliyor. Hava borularını falan yakıyor... İşte meydana birşey...

Gardiyani Kel Hasan, Hanım'ın yemenisini Ali'ye vermek için dışarı çıktı. Murat kederli bir gülümsemeye düşündü:

“Herkes yavaş yavaş kana taraftar oluyor galiba... Malatya Belediyesinin sabık köpek zehirleyicisi, Adalet'in otuz liralık gardiyani ve dün gecenin amatör celladı, yedi çocuk babası zavallı Kel Hasan bile, ‘*Kan, içerdeki pislikleri temizleyecek...*’ diyor. *Bir parça kan...*” (Vurgulamalar benim) (s. 347-352).

KAYNAKÇA

ER, Dr. Tülay (1986). *Kemal Tahir'in Altı Romanının Halkbilimsel Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara: Feryal Matbaası.

FATMA İrfan (Haz.) (1979). *Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar*, İstanbul: Sander Yayınları.

GÜÇLÜ, Faruk (1995). “Kemal Tahir Vurgusuyla Toplumsal Yapıda Kadının Yeri”, *folklor/edebiyat* 3, (Mayıs-Haziran 1995), s. 96-99.

GÜLENDAM, Ramazan (2006). *Türk Romanında Kadın Kimliği (1946-1960)*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

Kemal Tahir (1990). *Karılar Koşuşu*, 4. baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi. (İlk baskı 1974).

KÖKSAL, Duygu (1996). *The Politics of Cultural Identity in Turkey: Nationalist Perspectives in the Writings of Kemal Tahir, Cemil Meriç and Attila İlhan*, Basılmamış Doktora Tezi, Austin: The University of Texas.

NACİ, Fethi (1994). *40 Yılda 40 Roman*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*